

Інститут проблем виховання НАПН України

СТАЄННА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 37.017.4 – 053.4: 392

**ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ
У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
НА ТРАДИЦІЯХ РІДНОГО КРАЮ**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Беленька Ганна Володимирівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Педагогічний інститут,
заступник директора з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Артемова Любов Вікторівна,
Київський міжнародний університет,
завідувач кафедри педагогічної майстерності;

кандидат педагогічних наук, доцент
Лаппо Віолетта Валеріївна,
Державний вищий навчальний заклад
“Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника”, Коломийський інститут,
доцент кафедри педагогіки і психології.

Захист відбудеться “15” травня 2013 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9).

Автореферат розіслано “12” квітня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ж. В. Петрочко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема громадянського виховання підростаючого покоління у сучасному українському суспільстві обумовлена державотворчими процесами, що мають забезпечити рівні стартові умови для розвитку і реалізації в інтересах суспільства потенцій громадян. Ці процеси потребують оптимізації відповідних педагогічних умов, починаючи з дошкільного віку.

Чинні нормативно-правові документи (Закон України “Про дошкільну освіту”, лист Міністерства освіти і науки України від 06.06.2005 р. № 1/9-306 “Організація та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах”, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті) орієнтують педагогів на виховання громадянських якостей дошкільників. У цьому зв’язку Базовий компонент дошкільної освіти в Україні визначає розвиток особистості дитини основним ресурсом для забезпечення поступального руху суспільства.

Філософський аспект виховання громадянських якостей особистості представлено в працях Г. Білонова, П. Гольбаха, Г. Сковороди; психологічне обґрунтування проблеми виховання громадянина здійснено Б. Ананьєвим, І. Бехом, Л. Божович, М. Левітовим, К. Платоновим та іншими; педагогічні основи виховання громадянських якостей відображено в наукових доробках О. Вишневського, Т. Завгородньої, П. Ігнатенко, О. Кононко, Л. Крицької, Н. Рогальської, С. Русової, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Ушинського; народознавчі аспекти проблеми розкрито в працях Л. Артемової, А. Богущ, Г. Ващенко, В. Войтенко, Л. Калуської, Н. Лисенко, Ю. Руденка, В. Скуратівського, М. Стельмаховича та інших дослідників.

Окремі аспекти виховання громадянських якостей з урахуванням вікових особливостей розглянуто в дисертаційних роботах П. Волошина, О. Колосової, Л. Момотюк (діти молодшого шкільного віку); У. Кецик, О. Кошоп, М. Кузякіна, Л. Рехети, М. Рудь (діти підліткового віку та старшокласники); О. Бабакіної, Т. Мироненко, І. Щербака (студенти).

Особливості громадянського виховання дітей дошкільного віку висвітлено в дисертаціях Є. Казаєвої та Л. Любимової; вплив народних традицій на розвиток особистості дошкільника досліджено О. Батухтіною, І. Газіною, В. Лаппо та іншими вченими.

Вивчення етнографічно-краєзнавчих матеріалів переконливо доводить, що народні традиції мають значний потенціал щодо виховання громадянських якостей підростаючого покоління. Любов дитини до рідної землі починається з найближчого. Тривалі спогади дитини залишають її знання і враження про близьких людей, свою малу батьківщину. Формування інтересу до народів, які мешкають на території рідного краю, його традицій, звичаїв сприяє вихованню свідомого юного громадянина, який шанобливо ставиться до духовних і матеріальних надбань свого народу.

Аналіз наукових джерел із проблеми громадянського виховання особистості дає змогу стверджувати, що більшість досліджень з питань виховання у молоді громадянських якостей обмежена шкільним та юнацьким віком. Водночас поза

увагою залишилося питання виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю.

Актуальність дослідження зумовлена загостренням *суперечностей* між:

– завданнями громадянського виховання та недостатньою розробленістю теоретичних і методичних засад виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку;

– виховним потенціалом традицій рідного краю та недостатнім їх використанням у роботі сучасних дошкільних навчальних закладів;

– значущістю виховної діяльності сім'ї та невідповідністю батьків до виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку.

Таким чином, актуальність проблеми громадянського виховання та наявність вищезазначених суперечностей визначили вибір теми дослідження: ***“Виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю”***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є частиною наукової проблеми “Система підготовки професійно компетентного фахівця дошкільної та початкової освіти” (державний реєстраційний номер 0104U005504), над якою працює кафедра дошкільної та початкової освіти ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Тема дисертації затверджена вченою радою ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” від 30.11.2007 р. (протокол № 5) та узгоджена бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні від 22.04.2008 р. (протокол № 4).

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу проблеми громадянськості обґрунтувати педагогічні умови, розробити та експериментально перевірити методику виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю.

Задачі дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідженості проблеми виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку у теорії та практиці дошкільної освіти; уточнити сутність поняття “громадянськість” стосовно дошкільного дитинства.

2. Здійснити аналіз виховного потенціалу традицій рідного краю в контексті проблеми дослідження.

3. Схарактеризувати критерії, показники та рівні вихованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку.

4. Обґрунтувати педагогічні умови виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю.

5. Розробити методику виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю та перевірити її ефективність експериментальним шляхом.

Об'єкт дослідження – процес виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови та методика виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: психолого-педагогічні концепції виховання (І. Бех, Є. Бондаревська, О. Вишневський та інші), наукові праці педагогів, які досліджували проблему громадянського виховання особистості (П. Вербицька, Т. Завгородня, Л. Крицька, К. Чорна), концептуальні основи розвитку особистості дошкільника (Л. Артемова, А. Богуш, О. Кононко, Т. Поніманська); науковий доробок з питань упровадження елементів народної культури в освітній процес (С. Русова, О. Усова, В. Сухомлинський, К. Ушинський); положення про необхідність актуалізації етнокультурного потенціалу народу в умовах сучасної української освіти (А. Богуш, Л. Калуська, В. Кузь, В. Лаппо, Н. Лисенко, Н. Рогальська, М. Стельмахович).

Для досягнення мети та розв'язання задач дослідження використано такі **методи**:

- *теоретичні*: аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його задач; синтез, порівняння, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для теоретичного обґрунтування педагогічних умов виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю;

- *емпіричні*: діагностичні (анкетування, бесіди, педагогічні спостереження, констатувальний та формувальний етапи експерименту) для визначення рівнів вихованості у дітей старшого дошкільного віку громадянських якостей, доведення доцільності визначених педагогічних умов та розробленої методики виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю;

- *статистичні*: метод математичної статистики (χ^2 -критерій) для визначення валідності та надійності одержаних результатів, порівняння експериментальних даних із вихідними.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *уперше* обґрунтовано педагогічні умови виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю (створення у дошкільному навчальному закладі розвивального середовища, в якому сконцентровано елементи етнокультури; збагачення педагогів знаннями про традиції рідного краю та методи виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку; просвіта та залучення батьків до виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю); розроблено методику виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю за трьома напрямками (робота з дітьми, батьками, педагогами), кожен з яких реалізовано впродовж трьох взаємопов'язаних етапів (пропедевтичний, змістовно й емоційно збагачувальний, творчо-перетворювальний); схарактеризовано критерії і показники (когнітивний – знання про традиції рідного краю, права та обов'язки дитини в родині та в дошкільному навчальному закладі, уявлення про повагу до дорослих як морально-етичну норму міжособистісного спілкування; емоційно-ціннісний – наявність інтересу до вивчення традицій рідного краю, позитивне ставлення до правомірної поведінки, власних обов'язків в родині та дошкільному навчальному закладі, позитивне ставлення до оточуючих; діяльнісно-поведінковий – прагнення використовувати традиції рідного краю в самостійній діяльності, елементарна правомірна поведінка, виконання власних обов'язків

в родині та дошкільному навчальному закладі, прояв поваги до інших людей) та рівні (високий, достатній, середній, низький) вихованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку;

– *уточнено* сутність поняття “громадянськість” стосовно дошкільного дитинства, яке розглядається як інтегративна якість особистості, що об’єднує елементи патріотизму (наслідування традицій рідного краю) і правосвідомості (елементарна правомірна поведінка), повагу до інших людей;

– *набули подальшого розвитку* форми та методи виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні й упровадженні інструментарію діагностування вихованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку; авторської програми виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку “Стежинка”; посібника з громадянського виховання дітей дошкільного віку для педагогічних працівників “Стежинки рідного краю” та робочого зошиту для дітей старшого дошкільного віку “Мандруємо рідним краєм”.

Основні положення та висновки дисертації можуть бути використані у практичній діяльності педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів; викладачами вищих навчальних закладів під час викладання навчальних дисциплін “Дошкільна педагогіка”, “Ознайомлення дітей із суспільним довкіллям”, “Народознавство в дошкільному навчальному закладі” для студентів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціальності “Дошкільна освіта”; у системі післядипломної педагогічної освіти; при укладанні навчальних посібників та методичних рекомендацій із питань виховання дітей дошкільного віку.

Результати дослідження **впроваджено** у практику роботи дошкільних навчальних закладів: ДНЗ № 117 м. Луганська (довідка № 01-06/84 від 04.01.2012 р.), ДНЗ № 40 м. Луганська (довідка № 5 від 11.01.2012 р.), ШДС “Сузір’я” м. Києва (довідка № 01/25 від 08.02.2012 р.), ДНЗ № 13 м. Шахтарська Донецької області (довідка № 02/21 від 07.12.2011 р.), ДНЗ № 14 м. Шахтарська Донецької області (довідка № 25 від 25.11.2011 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи оприлюднено на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – “Сучасне дошкілля: реалії та перспективи” (Київ, 2008), “Світ дошкілля: психолого-педагогічні проблеми дошкільної освіти” (Рівне, 2010), “Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти” (Херсон, 2011), I Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції серед молодих учених (Луганськ, 2011); *всеукраїнських* – “Педагогічна діагностика в системі дошкільної та початкової освіти” (Луганськ, 2009), “Психолого-педагогічний та соціальний супровід дитини дошкільного віку” (Слов’янськ, 2010); на *методичних об’єднаннях* вихователів дошкільних навчальних закладів м. Луганська (2008–2011), засіданнях кафедри дошкільної та початкової освіти ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (Луганськ, 2008–2012).

Публікації. Зміст і результати дослідження відображено у 12 одноосібних публікаціях, з них 9 статей у наукових фахових виданнях, 1 методичний посібник, 2 статті опубліковано у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (всього 298 найменувань, із них 3 – іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 251 сторінку, із них 175 сторінок основного тексту, 10 додатків на 42 сторінках. Робота містить 16 таблиць та 1 рисунок на 15 сторінках (із них 1 рисунок та 2 таблиці на 6 повних сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету і задачі, методи дослідження; окреслено теоретико-методологічну основу дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; відображено інформацію про упровадження та апробацію основних результатів дисертаційної роботи, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У *першому розділі* – ***“Теоретичне обґрунтування проблеми виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку”*** – досліджено проблему громадянського виховання в історичній ретроспективі; висвітлено основні підходи у тлумаченні поняття “громадянськість”; обґрунтовано роль традицій рідного краю у вихованні громадянських якостей дітей старшого дошкільного віку.

На основі аналізу наукових досліджень з філософії (П. Гольбах, Г. Сковорода та інших), психології (І. Бех, А. Петрушевський) та педагогіки (Л. Артемова, Є. Казаєва, С. Козлова) встановлено, що громадянське виховання має глибоку історію і становить собою складний динамічний процес взаємодії особистості з державою та суспільством. Визначення мети і завдань громадянського виховання зумовлено ціннісними орієнтаціями, політичною структурою, соціальним замовленням та об'єктивними умовами розвитку суспільства та держави.

За результатами аналізу наукової літератури з'ясовано, що становлення поняття “громадянськість” відбувалося поступово, відповідно до зміщення вектора у площині взаємин людини з державою: від абсолютного підпорядкування особистості інтересам держави, наслідування законів та нормативних приписів до їх усвідомленого прийняття та виконання на засадах гуманістично-демократичних стосунків у системі “державна – особистість”.

У дисертації розкрито різні аспекти досліджуваної проблеми. Зокрема, філософським підґрунтям виховання громадянських якостей стали роботи П. Гольбаха, який підкреслював значущість громадянських чеснот не тільки для держави, а й для самого їх носія, тобто для індивіда; Г. Сковороди, який вважав, що провідним завданням педагогіки є виховання людини-громадянина, побудоване на засадах гуманізму та принципі природовідповідності.

Психологічною основою роботи є дослідження І. Бека, який у своїх працях розглядає громадянське виховання як таке, що поєднує в собі кілька різновидів виховання: патріотичне, правове, моральне.

У дисертації взято до уваги дослідження О. Вишневського, який убачає суперечливість у розумінні науковцями проблеми виховання громадянськості. Дослідник вважає, що основою суспільних процесів сьогодення є дві провідні ідеї:

української державності (національна ідея) та громадянського суспільства (ідея демократії). Така суперечність зумовлює інтегративну природу громадянськості, адже справжній громадянин має виступати носієм обох зазначених ідей.

Твердження про можливість виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку ґрунтується на положеннях вікової психології (О. Кононко, В. Мухіна, О. Скрипченко) та сучасних концепціях дошкільного виховання (Л. Артемова, А. Богуш, Т. Поніманська).

Психолого-педагогічна характеристика особливостей розвитку дітей старшого дошкільного віку засвідчує, що високий рівень пізнавальної активності, емоційна чутливість, діяльнісна налаштованість, зацікавленість явищами навколишнього світу є передумовами визнання старшого дошкільного віку сприятливим для виховання громадянських якостей і закладають основу для подальшого розвитку цих якостей на наступних етапах онтогенезу.

Аналіз наукових досліджень сучасних науковців (О. Доукіна, У. Кецик, М. Рудь) дає підстави тлумачити *громадянські якості* як цілісне особистісне утворення, яке прийнято позначати терміном “громадянськість”.

За результатами вивчення наукових джерел (О. Сухомлинська, К. Чорна та інші) поняття *громадянськість* дітей старшого дошкільного віку визначено як *інтегративну якість особистості, що об’єднує елементи патріотизму (наслідування традицій рідного краю) і правосвідомості (елементарна правомірна поведінка), повагу до інших людей*.

Виховання громадянських якостей забезпечується використанням сукупності засобів виховного впливу, що зумовлені потребами кожної окремої людини. З-поміж них учені (О. Леонтєв, В. Мухіна) вирізняли: здатність до самовизначення в певному середовищі й опанування змістом відповідних суспільних цінностей; емоційну сприйнятливість навколишнього середовища, а також застосування власного, дієвого потенціалу в житті спільноти, до якої особистість визнає свою належність.

Громадянське виховання дітей дошкільного віку – складний і довготривалий процес, спрямований на виховання громадянських якостей, а саме: наслідування традицій рідного краю, елементарна правомірна поведінка, повага до інших людей. Кожна громадянська якість, своєю чергою, є складною динамічною системою, що поєднана з іншими якостями особистості. Цим зумовлена різноаспектність громадянського виховання.

Виокремлено основні завдання виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку:

- збагачувати дітей знаннями про звичаї, традиції рідного краю;
- виховувати в дітей повагу до традицій рідного краю;
- формувати елементарні уявлення про права та обов’язки дитини в родині та дошкільному навчальному закладі;
- ознайомлювати дітей з морально-етичними нормами спілкування, культурою поведінки в суспільстві.

Важливими для дисертаційної роботи є дослідження В. Поплужного, Н. Косарева, Л. Крицької, в яких стверджується, що виховання громадянських

якостей ґрунтується на ідейному багатстві народу, його морально-естетичних цінностях, виховній мудрості, які трансформовано в його педагогічному досвіді.

На основі узагальнення результатів педагогічних досліджень (Н. Лисенко, Л. Калуська, В. Лаппо Т. Науменко та інші) зроблено висновок, що становлення громадянських якостей у старшому дошкільному віці відбувається завдяки взаємодії різноманітних об'єктів соціальної дійсності, провідне місце серед яких посідають традиції рідного краю.

Здійснюючи вибір елементів народних традицій, які впливають на виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку, ми спиралися на результати досліджень (С. Кирієнко, Н. Міщенко, Н. Побірченко), в яких доведено, що етнографічні традиції істотно впливають на становлення особистості дитини; акцентовано, що народознавчий матеріал має добиратися відповідно до регіональних особливостей.

На підставі аналізу наукових досліджень, чинних нормативно-правових документів у царині дошкільної педагогіки виокремлено спектр традицій рідного краю, які доступні для опанування дітьми старшого дошкільного віку та чинять позитивний вплив на виховання громадянських якостей, а саме: родинно-побутові традиції, традиційні ремесла, трудові традиції, святкові традиції тощо.

У другому розділі – **“Сучасний стан виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку в практиці роботи дошкільних навчальних закладів”** – висвітлено стан проблеми у контексті роботи сучасних дошкільних навчальних закладів, охарактеризовано критерії, показники та рівні сформованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку, представлено результати констатувального етапу експерименту.

Стан вихованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку визначався за когнітивним, емоційно-ціннісним, діяльнісно-поведінковим критеріями.

Показники *когнітивного критерію*: знання про традиції рідного краю, права та обов'язки дитини в родині та в дошкільному навчальному закладі, уявлення про повагу до дорослих як норму міжособистісного спілкування.

Показники *емоційно-ціннісного критерію*: інтерес до вивчення традицій рідного краю, позитивне ставлення до правомірної поведінки, власних обов'язків в родині та дошкільному навчальному закладі, позитивне ставлення до оточуючих.

Показники *діяльнісно-поведінкового критерію*: прагнення використовувати традиції рідного краю в самостійній діяльності, елементарна правомірна поведінка, виконання власних обов'язків в родині та дошкільному навчальному закладі, прояв поваги до інших людей.

На основі зазначених критеріїв та показників було визначено чотири рівні вихованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку: високий, достатній, середній та низький.

Діти старшого дошкільного віку з *високим рівнем* вихованості громадянських якостей мають чіткі знання про традиції рідного краю, права та обов'язки дитини в родині та дошкільному навчальному закладі, елементарні морально-етичні норми міжособистісних взаємин; виявляють стійкий інтерес до вивчення традицій рідного краю, позитивно ставляться до правомірної поведінки, до оточуючих; завжди

виконують власні обов'язки в родині та дошкільному навчальному закладі, виявляють повагу до інших.

Достатній рівень притаманний дітям, які мають знання про традиції рідного краю, права та обов'язки дитини в родині та дошкільному навчальному закладі, уявлення про повагу до дорослих як морально-етичну норму міжособистісного спілкування; виявляють інтерес до вивчення традицій рідного краю, позитивно ставляться до правомірної поведінки, до оточуючих; виконують власні обов'язки в родині та дошкільному навчальному закладі, проте вияв поваги до інших залежить певною мірою від спонукань дорослих.

Діти із *середнім рівнем* вихованості громадянських якостей мають нечіткі та неповні знання про традиції рідного краю, права й обов'язки дитини в родині та дошкільному навчальному закладі, уявлення про повагу до дорослих як морально-етичну норму міжособистісного спілкування; виявляють ситуативний інтерес до вивчення традицій рідного краю, за наявності позитивного ставлення до правомірної поведінки періодично виконують власні обов'язки; активність їхнього вияву поваги до інших залежить від додаткових спонукань дорослих.

Для дітей, що виявили *низький рівень* вихованості громадянських якостей, характерні фрагментарні знання про традиції рідного краю, права й обов'язки дитини в родині та дошкільному навчальному закладі, уявлення про повагу до дорослих як морально-етичну норму міжособистісного спілкування; відсутність інтересу до вивчення традицій рідного краю, навіть за наявності позитивного ставлення до правомірної поведінки власні обов'язки вони виконують за настановою дорослого; активність їхніх виявів поваги до інших залежить лише від вимог дорослих.

Для визначення рівнів вихованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку було використано сукупність *діагностувальних методів*: елементи діагностичних методик Є. Казаєвої, В. Лаппо, Л. Любимової, бесіди, дидактичні ігри, вирішення проблемних ситуацій, спостереження, розв'язання ситуативно-ігрових завдань.

Розроблена діагностична методика ґрунтувалася на провідних положеннях Базового компонента дошкільної освіти в Україні; змісті освітніх програм, за якими працювали експериментальні ДНЗ; результатах аналізу діяльності дошкільних навчальних закладів.

Експериментальна робота здійснювалася на базі ДНЗ № 13 та № 14 м. Шахтарська Донецької області.

На різних етапах дослідженням було охоплено 184 дитини старшого дошкільного віку (91 – експериментальна (ЕГ); 93 – контрольна (КГ) групи), 107 батьків, 16 педагогічних працівників.

За результатами констатувального етапу експерименту встановлено кількісні та якісні характеристики вихованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку. Узагальнення кількісних даних засвідчило переважно низький рівень вихованості громадянських якостей у більшості досліджуваних (65,34 % – ЕГ, 64,21 % – КГ). Громадянські якості дітей, які виявили середній рівень (24,02 % – ЕГ, 24,65 % – КГ), потребують подальшого розвитку. Водночас деякі діти під час констатувального етапу експерименту продемонстрували достатній (8,12 % – ЕГ,

8,39 % – КГ) та високий (2,52 % – ЕГ, 2,75 % – КГ) рівні вихованості громадянських якостей.

За узагальненими даними, на початку експериментальної роботи кількісні показники рівнів вихованості громадянських якостей в обох групах – експериментальній і контрольній – суттєво не різнилися.

Упровадження комплексних заходів у навчально-виховний процес ДНЗ вимагає вивчення сучасного стану досліджуваної проблеми. З цією метою було використано такі методи експертної педагогічної діагностики: анкетування педагогічних працівників; вивчення перспективних та календарних планів роботи вихователів з дітьми старшого дошкільного віку; спостереження за педагогічним процесом; аналіз методичного забезпечення.

Анкетування вихователів дошкільних навчальних закладів з метою з'ясування стану їхньої готовності до виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю засвідчило, що педагоги використовують краєзнавчі матеріали безсистемно, без належного методичного супроводу. Проте більшість із них виявляють інтерес до означеної проблеми, усвідомлюють необхідність виховання громадянських якостей з дошкільного дитинства.

Додаткове опитування та бесіди з батьками засвідчили недостатню увагу до виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку в родині. Причину вбачаємо в тому, що батькам, по-перше, не вистачає необхідних знань, по-друге, їм складно визначити своє ставлення до етнокультурної спадщини.

Результати констатувального етапу дослідження довели, що в сучасних дошкільних навчальних закладах практично не впроваджується теоретично обґрунтована методика виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку.

У третьому розділі – *“Експериментальне дослідження процесу виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку”* – обґрунтовано педагогічні умови виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку; висвітлено методику виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю; простежено динаміку вихованості зазначених якостей у дітей старшого дошкільного віку експериментальної і контрольної груп.

Педагогічними умовами виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю визначено:

- створення у дошкільному навчальному закладі розвивального середовища, в якому сконцентровано елементи етнокультури;
- збагачення педагогів інформацією про традиції рідного краю та методи виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку;
- просвіта та залучення батьків до виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю.

Вирішення завдань формувального етапу експерименту відповідно до визначених педагогічних умов передбачало три напрями роботи (робота з дітьми, батьками, педагогами), кожен з яких реалізовано впродовж трьох етапів (пропедевтичний, змістовно й емоційно збагачувальний, творчо-перетворювальний).

Робота з дітьми спрямовувалася на збагачення їхніх знань про традиції рідного краю (родинно-побутові – оздоблення житла, традиційний одяг, предмети побуту, іграшки; традиційні ремесла – ткацтво, гончарство, вишивання тощо; трудові – толоки, обжинки; святкові традиції – закликання весни, колядування, щедрування); права та обов'язки дітей відповідно до адаптованої Конвенції ООН про права дитини; способи вияву громадянських якостей у самостійній діяльності і спеціально створених умовах.

Робота з педагогами була зорієнтована на вдосконалення їхньої обізнаності про традиції рідного краю та використання таких методів виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку, як дидактичні, рухливі, народні ігри, спостереження за працею народних майстрів.

Робота з батьками передбачала заохочення сімей вихованців до використання традицій рідного краю у вихованні дітей, об'єднання зусиль родини й дошкільного закладу у справі громадянського виховання дітей дошкільного віку.

Змістове наповнення досліджуваного процесу забезпечувалося завдяки інтеграції елементів традиційної культури рідного краю в уже створене середовище дошкільних навчальних закладів, залучених до експерименту. Так, з метою створення розвивального середовища в кожному експериментальному дошкільному навчальному закладі було організовано *куточки рідного краю*, в яких розміщено предмети побуту, твори декоративно-ужиткового мистецтва, світлини, елементи одягу, прикраси відповідно до етнографічних особливостей регіону. На базі таких куточків проводилися заняття, екскурсії, ігри, інші виховні заходи.

Експериментальна робота з дітьми реалізувалася в межах авторської програми виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку “Стежинка”. У програмі визначено тематику, уточнено виховні й дидактичні завдання, надано методичні рекомендації щодо проведення навчальних занять, виховних заходів, образотворчої діяльності тощо.

Програма об'єднала відповідні тематичні блоки: “Стежинками рідного краю”, “Мандрівка в минуле рідного краю”, “Осінній день зиму годує”, “Секрети бабусиної скрині”, “Зимові чудеса”, “Край майстрів”, “Традиції моєї родини”, “Квітневий край”, “Без минулого немає майбутнього”. До кожної теми блоку було розроблено тематику занять, дидактичні ігри, дібрано літературні твори тощо. Ознайомлення зі святами та обрядами відбувалося за програмою відповідно до народного календаря.

Робота здійснювалася упродовж взаємообумовлених і взаємодоповнювальних етапів: пропедевтичного, змістовно й емоційно збагачувального, творчо-перетворювального.

Перший етап (пропедевтичний) передбачав формування уявлень та знань дітей старшого дошкільного віку про традиції рідного краю та розвиток їхніх позитивних емоцій, зацікавлення виявляти громадянськість.

Зазначеної мети досягали шляхом розширення уявлень і знань дошкільників про особливості житлового будівництва, облаштування побуту, ужиткових речей, одягу, народних іграшок, окремі факти з історії рідного краю. Особлива увага приділялася виявленню родинно-побутових традицій як основи для виховання правомірної поведінки. Водночас дітей знайомили з творами декоративно-ужиткового й образотворчого мистецтва, фольклором, музичними й літературними

творами відповідної тематики. Проводилися тематичні розповіді, цикли занять, бесіди, пізнавальні хвилини, вправи на доповнення речень та висловлювань, читання і переказ народних казок тощо.

З метою глибшого розуміння народознавчого матеріалу, підвищення зацікавленості дітей проявляти громадянськість, розвитку їхніх умінь дотримуватися морально-етичних норм під час міжособистісного спілкування використовувалися:

- обговорення, під час якого дошкільники знайомилися із загальнолюдськими та національними цінностями, набували умінь формулювати й аргументовано висловлювати власні думки;

- ігрові ситуації та інсценування, що дало дітям змогу ознайомитися з різними соціальними ролями, зіставляти їх із поведінкою героїв казок, інших літературних творів;

- творчий пошук, що передбачав збирання й аналіз інформації про традиції, звичаї рідного краю, родини під керівництвом вихователя або самостійне розв'язання проблемних ситуацій шляхом ухвалення спільних рішень.

Робота з педагогами під час лекційних занять (“Громадянські якості в сучасному світі”, “Як виховувати громадянина”, “Права та обов’язки дитини дошкільного віку” тощо) походила з метою розширення їхніх знань про особливості виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку. Лекції доповнювалися комплексом прийомів активізації уваги аудиторії та залучення учасників до активної співбесіди за допомогою постановки дискусійних запитань.

Для батьків вихованців були організовані батьківські збори (“Роль традицій у вихованні дитини дошкільного віку”, “Обов’язки дитини в родині”), що мали на меті збагачення знань про громадянське виховання дошкільників та роль родини в цьому процесі; залучення родини до створення розвивального середовища.

Основною формою роботи з батьками став *сімейний клуб “Світлиця”*. Діяльність клубу полягала в обговоренні практичних питань виховання громадянських якостей у старших дошкільників, проведенні круглих столів, семінарів тощо. Батьки дітей експериментальної групи брали активну участь у підготовці та проведенні майстер-класів, свят, розваг, ігор, проектній діяльності тощо.

Другий етап (змістовно й емоційно збагачувальний) спрямовувався на закріплення у вихованців старшого дошкільного віку позитивних вражень і переживань від ознайомлення з традиціями рідного краю, поглиблення знань та спонукання дітей до прояву громадянських якостей при вирішенні проблемних ситуацій. Для досягнення поставлених цілей, окрім традиційних навчальних занять, були організовані екскурсії, відвідування студій народних майстрів, знайомство з відомими людьми рідного краю, організовано виставки “Мій рідний край”, “Родинний скарб”, “Зростає родинне деревце”. Широко застосовувалися такі методи та прийоми, як: евристична бесіда, пояснення, переконання, доведення, порівняння, ігри-вправи (“Упізнай друга за описом”, “Упізнай за формою”, “Чарівні терези”, “Чия справа”, “Яке свято?”); дидактичні ігри (“Розглянь та розмалуй”, “Майстерня іграшок”, “Помічники”, “Кому що потрібно”, “Знайди місце”), рольові ігри

(“Мандрівник”, “Дружня родина”, “Іноземці”, “Краєзнавці”), читання художніх творів, прослуховування музичних творів, перегляд відеоматеріалів народознавчої тематики.

У роботі з педагогами основна увага приділялася створенню методичної скарбнички, розробленню та виготовленню дидактичних матеріалів, творчому проектуванню; проводилися майстер-класи, педагогічні наради з досліджуваної проблеми тощо.

Батьки брали участь в організації і проведенні групових форм роботи (бесід, ранків громадянськості, дня Пам’яті, дня Матері, дня Історії рідного краю, ігор-мандрівок, вікторин, годин улюбленої праці, конкурсів, фестивалів, свят); поповненні методичного фонду групи народознавчими матеріалами.

Третій етап (творчо-перетворювальний) мав на меті залучення дітей до відтворення, збереження і примноження культурних надбань рідного краю, створення умов для прояву громадянських якостей. Змістова частина цього етапу була спрямована на забезпечення умов прояву громадянських якостей у самостійній (зображувальна, мовленнєва, ігрова, трудова) та спеціально організованій діяльності старших дошкільників. Поставлені задачі вирішувалися за допомогою тематичних розповідей, змагань, конкурсів та вікторин, ігрових проблемних ситуацій, дидактичних ігор, творчого проектування тощо.

Для досягнення виховної мети ми послуговувалися такими методами та прийомами: тематична розповідь, актуалізація попередньо набутих знань, демонстрування, вправляння, змагання; відгадування загадок, вивчення пісень та віршів про різні види народного мистецтва, пригадування приказок та прислів’їв про працю, народний побут тощо. Створювалися ігрові ситуації (“Хто перший”, “Допоможемо майстру”, “У гості до міста”, “Хто в домі помічник” тощо), проводилися дидактичні ігри (“Слобожанське подвір’я”, “Виправ помилку”, “Правовий світлофор”, “Колись і зараз”, “Правильно – неправильно” тощо).

Значний акцент під час формувального етапу експерименту було зроблено на впровадженні методу проектів. Проектна діяльність організовувалася за такими темами: “Краєвиди рідного краю”, “Моє місто – історія і сучасність”, “Рушникове диво” тощо. Робота над проектами сприяла активізації пізнавальної діяльності дітей, розвитку їхнього творчого потенціалу, збагаченню знань про традиції рідного краю, обряди та звичаї нашого народу. Аналіз проведеної роботи дав змогу констатувати підвищення зацікавленості дітей проявляти громадянськість та виникнення нових сюжетів в самостійній ігровій діяльності дошкільників (“Похід до музею”, “Екскурсія містом”, “У гості до бабусі” тощо).

Вихователі, музичні керівники брали активну участь у тематичній педагогічній раді, тренінгах, конкурсах, виконували завдання у творчих групах. Батьки активно залучалися до участі у святкових заходах, з ними проводилися індивідуальні та групові бесіди, консультації тощо.

У результаті впровадження в навчально-виховний процес експериментальної методики виявлено суттєві позитивні зміни показників рівнів вихованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи. У відсотковому розподілі вихованості громадянських якостей дітей контрольної групи суттєвих змін не виявлено (табл.).

Динаміка рівнів вихованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку, %

Рівні	Експериментальна група		Динаміка	Контрольна група		Динаміка
	Констатувальний етап	Контрольний етап		Констатувальний етап	Контрольний етап	
Високий	2,52	14,58	+ 12,06	2,75	7,49	+ 4,74
Достатній	8,12	32,54	+ 24,42	8,39	13,52	+ 5,13
Середній	24,02	41,81	+ 17,79	24,65	29,25	+ 4,6
Низький	65,34	11,07	– 54,27	64,21	49,74	– 14, 47

Зіставлення даних констатувального й контрольного етапів експериментального дослідження дали підстави для висновку про ефективність запропонованої методики виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю. Чисельність дітей експериментальної групи, які виявили високий рівень вихованості громадянських якостей, зросла з 2,52 % на констатувальному етапі до 14,58 % після формування етапу експерименту. Наприкінці формування етапу достатній рівень вихованості громадянських якостей виявили 32,54 % дітей експериментальної групи проти 8,12 % на констатувальному етапі; середній рівень – 41,81 % проти 24,02 % дітей відповідно. Наприкінці експериментального дослідження з низьким рівнем залишилося 11,07 % дітей ЕГ, яких на констатувальному етапі експерименту було виявлено 65,34 %.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують вирішення задач дослідження та досягнення його мети.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення та практичне розв'язання проблеми виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов цього процесу, розробленні методики виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю та експериментальній перевірці її ефективності.

Результати теоретичного та експериментального дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених задач і стали підставою для формулювання таких висновків:

1. Аналіз стану дослідженості проблеми продемонстрував, що виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку в теорії та практиці дошкільної освіти є актуальним як у теоретичній, так і в практичній площинах.

Громадянське виховання дітей на сучасному етапі розвитку української держави зумовлене розбудовою громадянського суспільства, яке переживає період свого активного становлення. Поєднуючи гуманістичні основи виховання

особистості та надбання народної педагогіки, громадянське виховання розглядається нині в контексті демократизації освіти та визначається як система цілеспрямованого педагогічного впливу на особистість з метою виховання громадянських якостей.

Аналіз наукового доробку за проблемою дослідження дав змогу визначити громадянські якості як цілісне особистісне утворення, яке прийнято позначати поняттям “громадянськість”. Відповідно до цього, громадянськість дітей старшого дошкільного віку визначено як інтегративну якість особистості, що об’єднує елементи патріотизму (наслідування традицій рідного краю) і правосвідомості (елементарна правомірна поведінка), повагу до інших людей. Спираючись на зазначене поняття, доведено, що основи дотримання традицій рідного краю, елементарна правомірна поведінка, повага до інших людей мають бути сформовані на етапі дошкільного дитинства.

2. Здійснено аналіз виховного потенціалу традицій рідного краю в контексті проблеми дослідження. З’ясовано, що становлення громадянських якостей у старшому дошкільному віці відбувається завдяки взаємодії різноманітних об’єктів соціальної дійсності. Аналіз наукового доробку класиків та сучасних науковців, а також етнографічної літератури дав змогу визначити традиції рідного краю ефективним засобом виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку. Традиції рідного краю повертають підростаюче покоління до народних цінностей, створюють позитивний настрій, розкривають основи правомірної поведінки, навчають вияву поваги до всього живого.

Аналіз нормативно-правових документів, що регламентують діяльність дошкільних навчальних закладів України, а також авторських програм з питань виховання дітей дошкільного віку дав змогу виокремити спектр традицій рідного краю, які чинять найбільший вплив на виховання громадянських якостей, а саме: родинно-побутові традиції, традиційні ремесла, трудові, святкові традиції тощо.

3. Визначено критерії й показники вихованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку. Показниками когнітивного критерію є: знання про традиції рідного краю, права та обов’язки дитини в родині та в дошкільному навчальному закладі, уявлення про повагу до дорослих як морально-етичну норму міжособистісного спілкування. Емоційно-ціннісний критерій має такі показники: інтерес до вивчення традицій рідного краю, позитивне ставлення до правомірної поведінки, власних обов’язків в родині та дошкільному навчальному закладі, позитивне ставлення до оточуючих. Показники діяльнісно-поведінкового критерію: прагнення використовувати традиції рідного краю в самостійній діяльності, елементарна правомірна поведінка, виконання власних обов’язків в родині та дошкільному навчальному закладі, прояв поваги до інших людей.

На основі означених вище критеріїв та показників нами схарактеризовано рівні вихованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку (високий, достатній, середній, низький).

4. Обґрунтовано умови виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю, а саме: створення у дошкільному навчальному закладі розвивального середовища, в якому сконцентровано елементи етнокультури; збагачення досвіду роботи педагогів інформацією про традиції рідного краю та методи виховання громадянських якостей у дітей старшого

дошкільного віку; просвіта та залучення батьків до виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю.

5. Розроблено методику виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю. Основними засадами її побудови є: інформативність, поєднання різних форм навчально-виховної роботи, інтеграція традицій рідного краю в різні види діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Експериментальна робота здійснювалася у три взаємопов'язаних етапи, які доповнювали один одного.

Перший етап (пропедевтичний) було спрямовано на формування у старших дошкільників уявлень і знань про самобутність традицій та звичаїв рідного краю, права та обов'язки дитини, розвиток їхніх позитивних емоцій, зацікавлення виявляти громадянськість.

Другий етап (змістовно й емоційно збагачувальний) мав на меті закріплення у вихованців старшого дошкільного віку позитивних вражень і переживань від ознайомлення з традиціями рідного краю, поглиблення знань та спонукання дітей до прояву громадянських якостей при вирішенні проблемних ситуацій.

Третій етап (творчо-перетворювальний) був зорієнтований на активне залучення дітей до відтворення, збереження й примноження культурних надбань рідного краю. Змістова частина цього етапу спрямовувалася на забезпечення прояву дошкільниками громадянських якостей у самостійній (зображувальна, мовленнєва, ігрова, трудова) та у спеціально організованій діяльності.

Упродовж усіх етапів здійснювалася систематична робота з педагогами та батьками дітей, які брали участь в експерименті, у формі лекцій, зборів, консультацій, семінарів, конкурсів, майстер-класів, тренінгів тощо.

На контрольному етапі експерименту перевірено ефективність методики виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю. Встановлено, що відсоток дітей експериментальної групи, для яких характерний високий рівень вихованості громадянських якостей, збільшився на 12,06 %; кількість вихованців із достатнім рівнем – зросла на 24,42 %; відповідно відсоток дошкільників із середнім рівнем збільшився на 17,79 %, а з низьким рівнем вихованості громадянських якостей зменшився на 54,27 %. У контрольній групі динаміка показників була незначною.

Таким чином, отримані результати свідчать про ефективність обґрунтованих педагогічних умов і розробленої методики виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми виховання громадянських якостей у дітей дошкільного віку. *Подальшого наукового вивчення* потребують питання наступності ДНЗ і початкової школи у громадянському вихованні; спеціальної підготовки вихователів з метою підвищення рівня їхньої педагогічної компетентності з проблем громадянського виховання, підвищення ефективності післядипломної освіти педагогічних кадрів з цієї проблеми.

Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, *рекомендовано* розроблення і реалізація регіональних програм з виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку, програм підготовки педагогічних працівників до виховання громадянських якостей дошкільників; запровадження в систему

післядипломної педагогічної освіти спецкурсів, семінарів, майстер-класів з громадянського виховання дошкільників.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Стаєнна О. О. Творче проектування у громадянському вихованні дітей старшого дошкільного віку / О. О. Стаєнна // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2008. – Вип. 49. – С. 170–173.
2. Стаєнна О. О. До питання діагностування громадянської обізнаності дітей старшого дошкільного віку / О. О. Стаєнна // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : зб. наук. пр. Педагогічні науки. – Луганськ : Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2009. – № 5 (168), ч. II. – С. 153–157.
3. Стаєнна О. О. Теоретичні основи громадянського виховання дітей старшого дошкільного віку / О. О. Стаєнна // Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – № 8. – С. 141–145.
4. Стаєнна О. О. Громадянське виховання в Україні: історичний аспект / О. О. Стаєнна // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : зб. наук. пр. Педагогічні науки. – Луганськ : Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2011. – № 4 (215). – С. 23–29.
5. Стаєнна О. О. Ідеї громадянського виховання дошкільників в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського / О. О. Стаєнна // Науковий вісник Донбасу : електронне наукове видання. (Дошкільна та шкільна освіта). – 2011. – № 1 (13). – Режим доступу : http://alma-mater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN13/index.htm
6. Стаєнна О. О. Формування основ громадянськості у дітей старшого дошкільного віку / О. О. Стаєнна // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. / Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : Рівненський держ. гум. ун-т, 2011. – Вип. 1 (44). – С. 102–106.
7. Стаєнна О. О. Реалізація принципу наступності у громадянському вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / О. О. Стаєнна // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2011. – Вип. 58, ч. 1. – С. 158–161.
8. Стаєнна О. О. Формування громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку / О. О. Стаєнна // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : зб. наук. пр. Педагогічні науки. – Луганськ : Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2011. – № 20 (231), ч. 1. – С. 259–265.
9. Стаєнна О. О. Громадянське виховання дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема / О. О. Стаєнна // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : зб. наук. пр. Педагогічні науки. – Луганськ : Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2012. – № 22 (257), ч. IV. – С. 73–83.

Методичні посібники

10. Стаєнна О. О. Стежинки рідного краю : методичний посібник для вихователів та студентів / О. О. Стаєнна. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2010. – 103 с.

Матеріали науково-практичних конференцій

11. Стаєнна О. О. Традиції рідного краю як засіб формування громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку / О. О. Стаєнна // Наукова молодь: інноваційні підходи в освіті і науці : зб. тез I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (Луганськ, 21–28 лют. 2011 р.). – Луганськ : Глобус, 2011. – С. 169–171.

12. Стаєнна О. О. Виховання громадянськості у дітей старшого дошкільного віку в контексті соціалізації / О. О. Стаєнна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / [за заг. ред. В. І. Сипченка]. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – Спецвип. 4, ч. 1. – С. 247–253.

АНОТАЦІЇ

Стаєнна О. О. Виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2013.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю.

У роботі проаналізовано стан дослідженості проблеми виховання громадянських якостей дітей старшого дошкільного віку в теорії та практиці дошкільної освіти; уточнено сутність поняття “громадянськість” стосовно дошкільного дитинства; здійснено аналіз виховного потенціалу традицій рідного краю в контексті проблеми дослідження; схарактеризовано критерії, показники та рівні сформованості громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку; обґрунтовано умови виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю; розроблено методику виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю та перевірено її ефективність експериментальним шляхом.

Ключові слова: громадянське виховання дітей старшого дошкільного віку, громадянські якості, громадянськість, традиції рідного краю.

Стаєнная Е. А. Воспитание гражданских качеств у детей старшего дошкольного возраста на традициях родного края. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2013.

Диссертационное исследование посвящено проблеме воспитания гражданских качеств у детей старшего дошкольного возраста.

Осуществлен анализ исследуемой проблемы в философской, психологической, педагогической литературе. Выяснено, что становление понятия “гражданственность” происходило в соответствии с вектором взаимодействия личности с государством: от абсолютного подчинения личности интересам государства, законам, нормативным нормам к их осознанному принятию и

выполнению на основе гуманистически-демократических отношений в системе “государство – личность”.

В результате теоретического анализа в диссертации уточнена сущность понятия “гражданственность” как интегративного качества личности, которое объединяет элементы патриотизма (использование традиций родного края), правосознательности (элементарное правомерное поведение), уважение к другим людям.

На основе анализа нормативных документов, регламентирующих работу дошкольных образовательных учреждений, а также этнографической литературы определены традиции родного края, которые наиболее эффективны в воспитании гражданских качеств у детей старшего дошкольного возраста (традиционные ремесла и промыслы, семейно-бытовые традиции, трудовые, праздничные традиции).

Установлена степень решения проблемы в практике дошкольных учебных учреждений. Охарактеризованы критерии и показатели воспитанности гражданских качеств у детей старшего дошкольного возраста. Показателями когнитивного критерия являются: знания о традициях родного края, правах и обязанностях ребенка в семье и дошкольном учебном учреждении, нормах межличностного общения. Эмоционально-ценностный критерий представлен такими показателями: интерес к изучению традиций родного края, позитивное отношение к правомерному поведению, выполнению своих обязанностей в семье и дошкольном учебном учреждении; уважительное отношение к окружающим людям. Показатели деятельностно-поведенческого критерия: желание использовать традиции родного края в самостоятельной деятельности; элементарное правомерное поведение, выполнение своих обязанностей в семье и дошкольном учебном учреждении; проявление уважения к другим людям.

Определены педагогические условия воспитания гражданских качеств на традициях родного края у детей старшего дошкольного возраста: создание развивающей среды, в которой сконцентрированы элементы этнокультуры народа; обогащение опыта работы педагогов относительно гражданского воспитания детей старшего дошкольного возраста; просвещение родителей и приобщение их к воспитанию гражданских качеств на традициях родного края у детей старшего дошкольного возраста.

Разработана и апробирована методика воспитания гражданских качеств на традициях родного края у детей старшего дошкольного возраста. Согласно этой методике работа проводилась в три этапа по трем взаимосвязанным направлениям, которые дополняли друг друга: работа с детьми, работа с педагогами, работа с родителями. Целью первого этапа было расширение знаний детей о народных традициях; второго – закрепление положительных эмоций, возникающих в результате ознакомления с традициями и воспитание на их основе гражданских качеств; на третьем этапе работа была направлена на углубление знаний о гражданственности, организацию практической деятельности детей с целью проявления ими гражданских качеств.

Проведен качественный и количественный анализ результатов экспериментальной работы, выявлена позитивная динамика уровней воспитанности гражданских качеств у детей старшего дошкольного возраста.

Предложены перспективы новых исследований по данному вопросу: преемственность в работе дошкольных образовательных учреждений и начальной школы в системе гражданского воспитания; подготовка педагогических работников к гражданскому воспитанию дошкольников.

Ключевые слова: гражданское воспитание детей старшего дошкольного возраста, гражданские качества, гражданственность, традиции родного края.

Stayenna O. O. Education of Civilian Qualities on the Traditions of Homeland in Senior Preschoolers. – Printed as manuscript.

Dissertation for a scientific degree of candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.08 – Preschool Pedagogy. – The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2013.

The thesis is devoted to the problem of education of civilian qualities on the traditions of homeland in senior preschoolers.

In the work the research state of the problem in theory and practice of preschool education is analyzed; the essence of the notion “civic consciousness” concerning preschool childhood is specified; the educational potential of homeland traditions in the context of the problem under research is analyzed; criteria, indices, and levels of civilian qualities in senior preschoolers are characterized; conditions for education of civilian qualities on the traditions of homeland in senior preschoolers are substantiated, methods of the education are developed and its efficiency is experimentally tested.

Key words: civilian education of senior preschoolers, civilian qualities, civic consciousness, homeland traditions.

Підписано до друку 11.04.2013 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 20.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 23, оф. 414.
200-87-13, 200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit@mail.ru